

Kair köçelerinde lakyrdaýan kalýanyň we aýy kofäniň nobelli ýazyjysy: Nejip Mahfuz

Category: Edebi makalalar, Filsofiýa, Hekaýalar, Kitapcy, Medisina, Romanlar
написано kitapcy | 26 январа, 2025

Kair köçelerinde lakyrdaýan kalýanyň we aýy kofäniň nobelli ýazyjysy: Nejip Mahfuz KAIR KÖÇELERINDE LAKYRDAÝAN KALÝANYŇ we AJY KOFÄNIŇ NOBELLI YAZYJYSY: NEJIP MAHFUZ

Ömrüniň ahyryna çenli Kairden çykyp görmedik Mahfuz 1988-nji ýylda Nobel baýragyna mynasyp görüldi, emma ol baýragy almagada gitmedi. Mahfuz 1994-nji ýylda söýgüli Kairiniň köçelerinde hülgentleriň pyçakly hüjümine uçrady

Iňlisler rus howpuna garşy birinji gezek Müsüre aýak basanlarynda, olary şondan soň bu ýerden gider öýdýän ýokdy.

Birnäçe ýyllaryň dowamynda iňlisleriň Müsürde ýola goýan ýaramaz häkimiýeti 1914-nji ýylda turan jahan urşunda başga many-mazmuna eýe boldy.

Iňlisler şol wagta çenli Müsüri Hindistanyň howpsuzlygy üçin daýanç nokady hasaplaýardylar, emma uruşyň başlamagy bilen birlikde 100 müňe golaý müsürli ýaş ýigit iňlisleriň hasabyna uruşdyrylmak üçin frontdan fronta entedildi.

Iňlisleriň zor bilen gulluga alan müsürli ýaşlarynyň aglaba bölegi front meýdanlarynda wepat boldy, galan ep-esli bölegi ýokanç kesellere ýolugyp gyryldy.

Az sanly diri dolanyp gelenleri bolsa, alan ýaralary sebäpli maýyp-müjrup ýagdaýdady.

Müsürli ýerli halk ne osmanly döwründe, ne ýarym garaşsyz paşalar döwründe bular genoside uçramandylar. Her bir öýe diýen ýaly uruş ody düşüpdi, bu bolsa iňlislere garşy gazaply ýigrenç döredipdi.

1919-njy ýyla gelinende, müsürliler Parižde geçirilen Ýaraşyk konferensiýasynda ABŞ-nyň Prezidenti Wilsonyň jar eden konsepsiýalaryndan gylawlanyp, garaşsyzlyk pikirini orta atyp başladylar.

Sad Zaglul

Şol döwüriň içinde müsür halkynyň hak-hukuklaryny öňe sürmäge synanyşan Sad Zaglulyň Malta sürgüne ugradylmagy ony halk arasynda adybelli gahrymana öwrüpdür.

Barha möwç alýan iňlis duşmanlygynyň üstüne benzin sepelänem Müsür Komissarlygynyň komissary general Rejinald Uingeýt boldy.

General Reginald Uingeyt

Geleňsiz ýolbaşçydygy görnüp duran Uingeyt müsürliler bilen parahatçylykly gepleşik geçirmegiň ähli kanallaryny petikläp, meseläni ýarag bilen çözmegi makul bildi. Onuň bu bolşy iňlislere garşy gozgalaň hereketini ulaldypdy.

Beýleki bir ýandan çagalary ölen, ärleri tussah edilen müsürli aýallar az wagtyň dowamynda rewolýusiýanyň simwolyna öwürüldiler. Olaryň iňlis matalaryndan edilen egin-eşiklerden ýüz öwürmegi sebitde iňlis agalygyna urulan ilkinji ykdysady zarba boldy.

Iňlisler muňa garşy köpçülikleýin tutha-tutluklary geçirip başlady we halkyň üstüne ok ýagdyrmakdan çekinmedi. Kairde

islendik pursat öýleriň üstüne dökülýärdiler, müsürli aýal-gyzlar we erkekler tussag edilýärdi.

Iňlisler ele salan adamlaryny erbet gynaýardylar, bulam halkyň ýigrenjini has-da ulaldýardy.

1919-njy ýylda başlan Müsür Rewolýusiýasy 1922-nji ýylda Garaşsyzlyk bilen tamamlandy. Bolup geçýän ähli ber-başagaýlygy ýakyndan synlap ýören kiçijik çagalaryň birem Nejip Mahfuzdy.

Nejip Mahfuz / Fotosurat: Yslam ensiklopediýasy

1911-nji ýylyň 11-nji dekabrynda dünýä inen kiçijik Mahfuz indi çaga ýaşda galmajak derejede köp sanly tragiki wakalara şaýatlyk edipdi.

Romanlarynda ussatlyk bilen suratlandyrylan müsürli aýal-gyzlaryň iňlis esgerleri tarapyndan ýerde süýrelişi we onuň gözünde hemmesi gahryman bolan müsürli ýigitleriň iňlis esgerleriniň önüne salnyp gitsegelmeze äkidilmegi Mahfuzyň elinden diňe çagalygyny almandy, şol bir wagtyň özünde epilepsiýa keseliniň penjesine-de düşüripdi.

• Bilimi we döredijilik ýoly

Mahfuz sowatly maşgalada önüp-ösüpdi we maşgalanyň eý görýän çagasydy, ol çagalygynyň geçen öýüni şeýle gürrüň berýär:

«Ömrümiň ilkinji ýyllaryny, çagalyk ýyllaryny ýatlar bolsam, Jemaliýýedäki ýarym boş öýümüz ýadyma düşýär. Menden öň dört gyz, iki oglan bolup, biri-biriniň zyndan alty doganym dünýä inipdir. Soňra dokuz ýyllap ejem çaga dogurmandyr. Soň men doglupdyryn. Bäş ýaşyma gelenimde bolsa, meniň bilen körpe jigimiň arasynda on bäş ýaş tapawudy bardy.

Bir uýamdan başga uýalarymyň hemmesi durmuşa çykdy. Durmuşa çykmaryk uýam bilen baglanyşykly öýde bolan zatlaryň birem ýadyma düşenok. Iki agamam öylendi. Niri harby mekdebe okuwa girdi we işi bilen baglanyşykly Sudana gitdi. Ine, şular sebäpli öýde diňe ene-atam ýadyma düşýär. Bulardan başga myhman-mediwandan, kakamyň doganyndan, doganoglan uýamdan we daşardan gelen birtopar adamlardan başga çagalygymyň geçen öýünde durmuşymyza giren başga adam ýadyma düşmeýär. Hamana, ähli çagalygym öýüň ýeke dikrary bolup geçen ýalydy».

(Jemal el-Gitani, Nejip Mahfuz Ýetezekker, Darul-Mesira)

Mahfuzy ene-atasy medisina ýa-da inženerçilik ugrundan okatmak islese-de, onyň filosofiýany saýlamagy garaşylmadyk hereketdi, çünki matematikadan gowy bilýän Mahfuzyň sosial ylymlar bilen arasy o diýen öwerlik däldi.

Ol filosofiýadan okuwyny tamamlandan soň çeper edebiýata we kitaplara uly gyzyklanma bildirip başlady.

Mahfuz kakasy bilen arasynda okamak hakda geçen gürrüňi şeýle beýan edýär:

«Bilnişi ýaly, wagt – nagt puldyr. Uniwersiteti tamamlap döwlet işgäri bolup işläp ýörkäm, şindizem talyp ýaly öýde işleýärdim. Bu ýagdaý kakamyň ünsüni çekdi we maňa şeýle diýdi: «Seni, hamana okuwyňy gutarmadyk ýaly gije-gündiz sapaklaryňa taýýarlanyp durkaň görýäris. Saňa doktorlyk dissertasiýasyny gorajak bolýarsyňyzmy diýsem, ýok diýýärsiň. Sen onda nämüçin özüňi gynaýarsyň?»

Köp işleýändigim kakamy alada goýýardy. Wagtyň çäklidigini bilýärdim. Edebiýat, bilim, taryh boýunça okasym, saz

diñläsim, şol bir wagtyň özünde ýazasym gelyärdi».

(Jemal el-Gitani, Nejip Mahfuz Ýetezekker, Darul-Mesira)

Az wagtdan soň okamak we hususanam ýazmak Mahfuzyň durmuşynda iň uly maksada öwürüldi.

Mahfuz aýratynam ýazmaga bolan höwesini şeýle beýan edipdir:

«Ýazmak – adamyň iýip-içme islegi ýaly garşysyna çykyp bolmaýan islegidir. Size «nämüçin iýip-içýärsiň?» diýlende, «Siwilizasiýa gurmak üçin» diýibem jogap berip bilersiňiz. Emma aslynda siz ajyganyňyzda garnyňyzy doýurmak üçin iýip-içýänsiňiz. Munuň özi yönekeýje taryhy esas.

Nämüçin iýip-içýänimi bilýärin, yöne nämüçin ýazýanymy onçakly anyk bilemok. Meniň pikirimçe, ýazmak – käbir näbelli närseleri kanagatlandyrmak üçin ýüz dönderip bolmaýan islegdir. Ýazmak bu islegiň täsiri astynda okap, göwnüme ýatan käbir zatlaryma öýkünmegiň bir görnüşidi. Ol detektiw hekaýalar ýa-da Taha Hüseyiniň «el-Eýýamy», «el-Menfalûtî'nin el-èAberâty» bolubam biler.

Mundan soň şol isleg haýsydyr bir öýkünmä ýykgyň etmezden özbaşdak täsirlenen ýa-da gören zadymy beýan etmek üçin ýazmaga iterdi. Wagtyň geçmegi bilen bu islegi güýçlendiren ww ýalňyşlyklary ýok eden başga sebäplerem goşuldy».

(Nebil Ferej, Nejib Mahfuz Haýatuhu we Edebuhu, el-Heýetul-Misriýyetul-Amme lil-Kitab)

- **Patyşa Faruğyň tagdan düşürilmegi**

Nejip Mahfuzyň döredijilik durmuşynda eline galam almaga sebäp bolan üýtgeşme 1919-njy ýylyň rewolýusiýasyna şaýatlyk etmegidi. Emma syýasy üýtgeşmeler bu gezek Mahfuzyň galamy taşlamagyna sebäp bolupdy.

Mahfuz 1952-nji ýylyň 23-nji iýulynda bolup geçen «Azat ofiserler» agdarlyşygyndan soň galamyny taşlap, bir gyra çekildi.

Müsüriniň prezidenti Muhammet Nejip we «Azat ofiserler» hereketi joşgunly halk köpçüliginiň arasynda, 1952-nji ýylyň 23-nji oktýabr rewolýusiýasyny gutlaýar / Fotosurat: AFP

General Muhammet Nejibiň ýolbaşçylygynda hereket eden «Azat ofiserleriň» içinde geljekki ýyllarda Müsüriniň taryhyna girjek Enwer Sedat, Jemal Abdynasyr ýaly ofiserlerem bardy.

اعلان دستوري سه مجلس قيادة الثورة

بسم الله الرحمن الرحيم

فاكالت الثورة عند قيامها تستهدف القضاء على الاستعمار وأمزاجه فقد بادرت في
١٦ يوليوسنة الى مطالبة الملك السابعه فاروقه بالتنازل عن العرش لفرقة كانت يمثل مجر الزارة
الذي يستند اليه الاستعمار .

● ولكن منذ هذا التاريخ ومنذ الغاء الوعظاب وجرده بعض العناصر الرجعية فرصة حياتنا
دو جود لها ستمرة من النظام الملكي الذي أجمت الازمة على المطالبة بالقضاء عليه ففما لدرجته فبه
رأه "ايخ أسرة محمد علي في مصر كات سلسلة من البيانات إن ارتكبت في عهد هذا الشعب
وكات من أرق هذه البيانات إفراده اسماعيل في ملناز وانزاله البلاد بالتالي في جوده عرضت
سعتل ومالينز للفراب من كات ذلك سببا تعلقت بالدول الاستعمارية للفتور الى أيضا
هذه الازمة الذهبين ، ثم جاء ترفيده فأنتم هذه الصرة سلقيان السائرة في سبيل سمانفة
على عرضته فمدفان جبرسه الوعدول أيضا معر لتعم الفرسيه الجالس على العرش الذي استجد
إكناز البلاد على أهله ربة أصبح السمر والعرضه في سكرة تبادل المنفع ، فوذا بعض
الفرقة لذاتك ، في نظير هذه المنفعة المتبادلة ناستدل كل منها باسم الوفر هذه التسبب ربيع
العرش كمراساة الذي يبق من دوائر السمر ليستنزف أقران الشعب ومقدراة ويتبين
على كيان ومعتزلة ومربانة .

ومقد فاده فاروقه كاس سبقره من هذه هسيرة فأنتمى وفبر ، وطنى وقبر وكفر ، فقط
يتسمر نواتيه ومصيره ، فاده للبلاد أنه تحمره من كل أمر من آباء العبيدة إن فرضت عليه

Agdarlyşyga gatnaşyjylar köpçüligiň dykgatyna ýetiren jarnamasy bilen Faruğyň tagtdan el çekmegini talap edýärdiler: «Müsürîň we Sudanyň mäligi Faruk I. Biz elmydama halkyň we ýurduň bagtyýarlygyny, beýgelmegini isleýäris. Biz Faruğyň tagtdan agdarylmagyny makuk bildik. Faruğyň ýerine onuň ogly Ahmet Fuady patyşa saýladyk. Kararymyzy Mejlisiň başlygy Aly Said paşanyň dykgatyna ýetirýäris».

Patyşa Faruk döwletiň agdarylyşygynyň yzyndan maşgalasyny alyp ýurtdan çykýar. Tagta ýaňy bir ýaşan Ahmet Fuat II geçirilipdir.

Radiolaryny sypdyrman diňleýän müsürliler birdenkä harby gullukçylaryň edýän heýjanly çykyşlary bilen haýrana galdylar. Aýdyslaryndan, 1967-nji ýylyň 5-nji iýunynda herekete geçen müsür goşuny ullakan ýeňiş gazanypdy we ysraýyl goşunyny ýok etmegiň bári ýanyna gelipdi.

Edermen müsür esgerleriniň Tel-Awiwe girmegi indi daşda däl, emma az wagtdan soň müsürliler duýduryjy partlamalary edip, depelerinden uçuşan ysraýyl istrebitellerini görenlerinde hakykatyň radioda aýdylşy ýaly däldigine düşündi.

Ysraýylly uçarlar islendik strategiki nokady eliniň aýasy ýalu bilýärdi we ýok edýärdi. Ysraýyl uçarlary ýekeje ýalňyşynda tas Müsüriň Harby-howa güýçlerini tutuşlygyna ýok edipdi. Soň-soňlar mälim bolşy ýaly, ysraýyl goşuny birnäçe ýyllap bu operasiýanyň meýilnamasynyň üstünde işlän eken we olar munuň netijesini gazanypdylar.

Nejip Mahfuz ýurdunyň bu agyr ýeňlişi zerarly uly lapykeçlige uçrapdyr we gaýtadan galamyny taşlap, täze dymşlyk döwrüne giripdir.

• **Nobel baýragy we eserleri**

Nejip Mahfuzyň hekaýalarynda we romanlarynda müsür halky Kair köçeleri we döp-dessurlar ähli reallygy bilen özüne ýer tapypdyr.

Ýönekeý müsürliniň kyssasy bütin Müsüriň reallygy hakdaky iň

esasy detallaryny okyjynyň dykgatyna ýetirýär.

«el-MEJNUNE» eserinde sebäbi anykylanmadyk dawa-jenjel arkaly Mahfuz arasynda ýaşap ýören jemgyýetiniň haotik ýagdaýyny ussatlyk bilen ýañslyýar we muny okaýan her bir müsürliniň görüp ýören ýagdaýyny derňemegini isleýär:

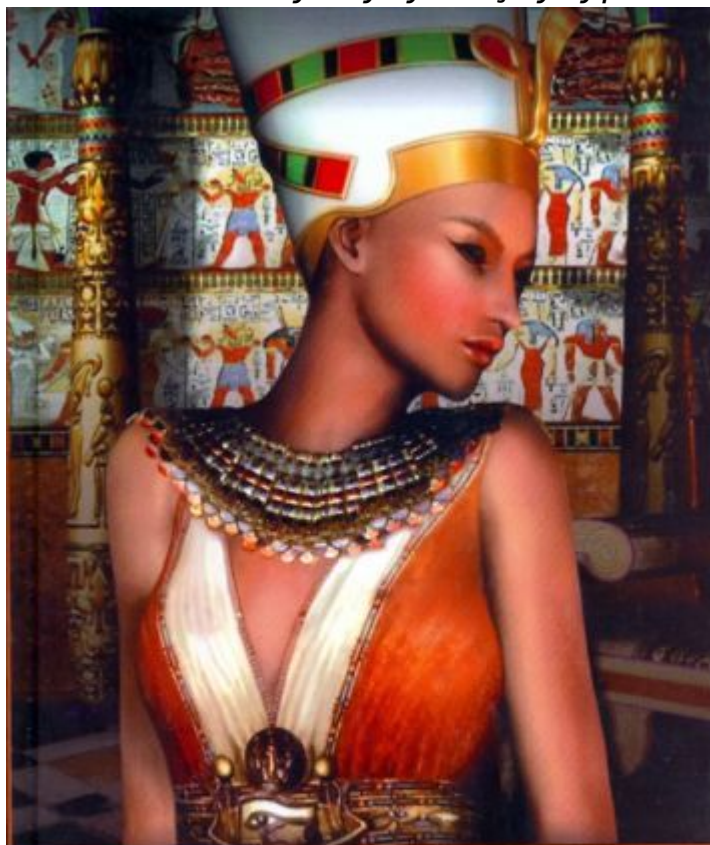
«Massiwde hem-ä düýpli sebäplerden ötri, hemem boş ýere dawalar turýar. Gije-gündiziň dowamynda hapa-paýyş söz eşidilmeyän ýa-da ýarty kerpijiň howada uçmaýan wagty ýok. Dawanyň turan ýerinde bolan, ony eşiden, gören her kim dawa goşulýar. Garpyşyk soňabaka gyzyşýar. Her dürli sowuk we ýaralajy ýaraglar ulanylýar.

Değişli polisiya bölümüne habar barýança iki sagada golaý wagt geçýär. Howpsuzlyk güýçleri gelende massiw ölümler we ýaralymlar bilen doludyr. Ýaralanman galan ýeke adam ýokdur. Şeýle-de dawada bir ýa iki agzasyny ýitirmedik hojalygam ýokdur. Polisiya güýçleri wakany aýdyňlaşdyrmak üçin iş geçirip başlaýar. Dawany kimiň näme sebäpli turzandygyny anyklamaga synanyşarlar. Wakany gözi bilen gören bir aýal Ajeli ar almaga ant içip ylgap barýarka görendigini aýda. Emma Ajel kimiň aryny almak üçin ylgap barýandygyny-da bilmeli bolýar.

Şol ýerde duran adamlar Ajeliň dogany Hathut üçin janyny howp astyna atan bolmagynyň mümkindigini aýdarlar. Emma Hathut hem öldürilendir. Hathutyň duşmanlarynyň Menadiliniň adamlary bolmagynyň ahmaldygyny çaklarlar, emma olaram öldürilendir. Dawanyň gurbamlaryndan heniz jan bermänkä gürläp biläýjeklerinden sorarlar. Kimdir biri dawada tanyşlarynyň birini görendigini we oňa goşulandygyny, ýöne nämüçin goşulandygyny bilmeýändigini aýdar. Ýene biri dawanyň Ajemi

bilen Menadiliñ arasynda bolandygyny we Menadiliniñ adamlaryna goşulandygyny aýdar.

Üçünji biri dawany gören badyna oña goşulma meýlini ýeňip bilmändigi üçin goşulandygyny aýdar. Dördünji biri dawalaşanlaryň arasynda duşmanlarynyň birini görendigini we oña topulandygyny aýdar. Netijede bütin bu aýdylanlaryň barsyndan dawanyň döreýiş sebäbi bilen baglanyşykly suwytyly maglumat alyp bolmaýar. Has soňra bir aýal Ajeli Kalellini öldürende görendigini aýdar. Ýene biri Ajeli-de Dakleniň öldürendigini aýdar. Derňew işini alyp barýan poliseýleriň ünsi Kalellä gönüger. Onuň Zeýn atly doganynyň bardygyny anyklarlar we ony taparlar. Ýöne olam ir bilen noýba satmak üçin çykandygyny, Ajeliň dogany Hathutyňam özi bilen bile gelendigini we hemişe edişleri ýaly şol günem boş wagtlarynda göreş tutandyklaryny, emma Hathutyň şonda essi aýylyp ýere ýykylandygyny, ol özüne gelýänçä ýüzüne suw serpendigini we şondan soň Hathutyň massiwe gidendigini aýdar. Polisiýa häzirem wakany aýdyňlaşdyryp bilmän ýörendir...»

НАГИБ МАХФУЗ

ФАРАОН И НАЛОЖНИЦА

kitapcy.ru

Ömrüniň ahyryna çenli Kairden çykyp görmedik Mahfuz 1988-nji ýylda Nobel baýragyna mynasyp görüldi, emma ol baýragy almaga-da gitmedi. Eger Kairden çyksa, ähli jadyly güýjüni ýitirjekdigine ynanýan Mahfuz 1994-nji ýylda söýgüli Kairiniň köçelerinde hülgentleriň pyçakly hüjümine uçrady.

Bu waka ýazyjynyň döredijiligindäki üçünji we iň soňky dymşlyk döwrüni başlan hadysa boldy.

Otuza golaý romany we san-sajaksyz hekaýalary bilen zamanabap Müsür döwleti taryhynyň her sahypasyna şaýatlyk edýän Nejip Mahfuz 2006-njy ýylyň 30-njy awgustynda tegelek 95 ýaşynda bakyýete göç etdi.

Onuň eserlerini ýazan Kairiň kofehanalary we kalýan çekilýän ýerler dünýäniň çar künjünden gelýän çeper edebiýat muşdaklarynyň iň gelim-gidimli ýerleriniň biridir.

Mahfuzyň setirlerindäki aý kofäniň, burugsayan tüssäniň we kalýanyň ýakymly ysynyň yzyny yzarlamagam okyjylaryny Kairiň köçelerine alyp barmaga ýeterlik bolýar.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

Ýekşenbe, 30.08.2020 ý. Edebi makalalar